

SƏRDAR ZEYNAL*

NƏRİMAN NƏRİMANOVUN “TÜRK-AZƏRBAYCAN DİLİNİN
MÜXTƏSƏR SƏRF-NƏHVİ” DƏRSLİYİ

XÜLASƏ

Məqalədə görkəmli Azərbaycan yazıçısı, müəllimi, dilçisi və siyasi xadimi Nəriman Kərbəlayi Nəcəf oğlu Nərimanovun 1899-cu ildə yazıb çap etdirdiyi “Türk-Azərbaycan dilinin müxtəsər sərf-nəhvi” kitabı araşdırılmış, dövrünə görə əhəmiyyəti aydınlaşdırılmış, dərslikdə öz əksini tapan qrammatik anlayışlar bugünkü dərsliklərlə müqayisəli şəkildə öyrənilmişdir.

Açar sözlər: *sərf-nəhv, ismi-xas, ismi-cins, müfrəd, təsrif, ismi-ədəd, zəmir, ədavət, nişanlar (durğu işarələri)*

XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda açılan məktəblərdə təhsil alan şagirdləri dərsliklərlə təmin etmək məsələsi bu xalqın gələcəyini düşünən bir çox qabaqcıl ziyalılar kimi, vətəninə ürəkdən sevinən, onun gələcəyinə açıq gözlə baxan, gələcəyin böyük şəxsiyyəti olacaq 29 yaşlı Nəriman Nərimanovu da narahat edirdi. O dövrdə Badkubə gimnaziyasının türk dili müəllimi vəzifəsində çalışan Nəriman Nərimanov dərslik sahəsində boşluğu doldurmaq üçün “Türk-Azərbaycan dilinin müxtəsər sərf-nəhvi” adlı bir kitab hazırlayıb nəşr etdirmişdir. 1899-cu ildə nəşr edilən 47 səhifəlik bu kitab giriş, 18 bölmə və “Təhlil” adlanan hissədən ibarətdir.

Kitaba daxil edilən mətnlərin hamısı həm rus, həm də Azərbaycan dilinə aid terminlərlə adlandırılmışdır. Məsələn, *isim* (имья сушествителное), *ismi sifət* (имья прилагателное) və s. Dərsliyə yazılmış girişin əvvəlində deyilir: “Bu axır zamanda mərifətli əhli qələm qardaşlarımız türbətür kitablar yazmağa məşğuldurlar. Ancaq bu vaxtdək Türk-Azərbaycan dilində bir qayda olmamağına görə, hər kəs nə tövr istəyir yazır. Qaydasız yazılan inşalar nə dilə və nə millətə nəf gətirməz”.

Müəllif girişdə Azərbaycan dilində yazıda özünü göstərən qarmaqarışlıqdan söhbət açır, bir sözün müxtəlif cür, müxtəlif variantlarda yazılmasının yaratdığı çətinliklərdən danışır.

Müəllif yazır: “Bu zamanda mədəniyyətli müəlliflər çalışırlar ki, dillərini və yazılarını asana çıxartsınlar, çünki bir lisanın yazısı nə qədər asan olsa, o lisan o qədər tez yayılıb, o dildə yazılan inşalar da tez intişar tapar”.

Nəriman Nərimanov ərəb əlifbasının dilimizdə yaratdığı çətinliklərdən birinin də bu əlifbada olan sait səslərin bəzilərinin yazıda öz əksini tapmamasında görür və bunu nəzərdə tutaraq yazır: “Türk-Azərbaycan dilini çətin edən ...səsli hərflərin az olmağıdır”.

Bununla yanaşı, müəllif dilimizdəki sözlərin yazılışında 2-4 şəkilli ərəb hərflərinin yaratdığı çətinlikləri də qeyd etmişdir.

* ADPU, filologiya elmləri doktoru

Nəriman Nərimanov nikbinliklə ümid edirdi ki, ondan sonra gələrək bu sahə ilə məşğul olanlar göstərilən nöqsanların aradan qaldırılmasında yardımçı olacaqlar. Ədib buna öz varlığına inandığı qədər inandığından yazırdı: “Ümid edirəm ki, mərifətli əhli-qələm qardaşlarımız yazımızda olan bu müşkülata diqqət edib bu xırda zikr olunan nöqsanları bir-bir yazımızdan götürəllər” [Nərimanov: 1899, s.3].

Müəllif kitabə yazdığı bu yığcam girişdə ərəb əlifbası və ərəb-fars sözlərinin dilimizdə yaratdığı çətinliklərdən söhbət açaraq yazır: “Ümid edirik ki, qeyrətli qardaşlarımız ümumi xeyirdən ötrü nəzərlərinə gələn səhvlərimizi göstərelər, ta ikiminci çapda o səhvlər olmuya. Çox xoşhal olardıq ki, diqqətlərini məktub ilə bildirələr” [Nərimanov: 1899, s.5].

Dərsliyə yazılan girişdən sonra “Sərf-nəhv (Sintaksis) etimologiya” başlıqlı bir yazı verilir. Burada sərf-nəhv termininin hansı mənanı ifadə etdiyi, bu bölmədən nə vaxt və harada istifadə olunduğu, “sintaksis” termininin hansı mənanı daşdığı aydınlaşdırılır və bununla bağlı yazılır: “Sərf-nəhv” bir elmdir ki, dili doğru söyləyib yazmaqdan danışar”.

Dilimizdə aslınmaları nəzərə alaraq yenə yazır: “Türk-Azərbaycan dili farsidən və ərəbidən çox ləfzlər qarışığına görə üç lisandan mürəkkəb bir dildir” [Nərimanov: 1899, s.6].

Dərsliyin birinci bölməsi “İsim” adlanır. Bu bölmədə isimlər ümumi və xüsusi isimlər bildirməsinə görə “isim xas və isim cins” adı altında, əşyaların azlıq və çoxluğunu bildirmək üçün isə “müfrəd” və “cəm” adı altında növlərə bölünmüşdür.

“İsim xas” və “isim cəm”lə bağlı kitabda yazılır: “İsim-xas müəyyən bir şeyin adıdır, məsələ: Hüseyn, Tiflis. İsim-cins müəyyən bir şeyin adı olmayıb ancaq bir cinsdə olan çox şeyin adını bildirir, məsələ: ağac, adam, kitab”.

Kitabda tək və cəm (müfrəd və cəm) isimlərin izahı da çox yığcam şəkildə verilmişdir. Tək və cəm isimlər haqqında yazılır: “İsim-cins birdirsə, müfrəd və çox isə cəm deyilir. Cəmin əlaməti türk dilində (lər) və ya (lar)dır:

müfrəd	cəm
ağac	ağaclar
kitab	kitablar
dəmir	dəmirilər
qələm	qələmlər” [Nərimanov: 1899, s.9]

Bunun ardınca cəmlik bildirən (-lar,-lər) şəkilçinin sözlərin sonuna qoşulma qaydaları aydınlaşdırılır və qeyd olunur ki, son hecası qalın sait səs (dolu səslə hərf) olsa, -lar, -lər şəkilçisinin sözün sonuna bitişik və ya ayrı yazılması ilə bağlı qaydalar göstərilir.

Bu mövzuya aid verilən mətnin sonunda “isim-xas”la (xüsusi isimlərlə - S.Z.) bağlı bir qeyd verilir. Qeyddə yazılır: “İsim-xasdan cəm olamaz. İsim-cinslər və xas canlı və ya cansız olur. Canlı isim-cinslər (ümumi isimlər – S.Z.): ayı, qurt, at; cansızlar: ağac, dəmir, qələm. Canlı isim-xaslar: Hüseyn, Heydər, Səfər”. Canlı ismin sualının *kim?*, cansız ismin sualının *nə?* olduğu qeyd edilir.

Bugünkü dərsliklərdə isimlərə aid *hara?* sualı bu dərslikdə öz əksini tapmamışdır. Son illərdə nəşr olunan dərsliklərdə ismə verilən tərifdə deyilir: “Əşyanın adını bildirən, kim? nə? hara? suallarından birinə cavab verən əsas nitq hissəsinə isim deyilir”.

Bunun ardınca ismi-cins və xaslara aid nümunələr qeyd edilir.

Dərslikdə halların xüsusi adları olmasa da, onlar birinci hal, ikinci hal və s. kimi qeyd edilərək göstərilir:

1-ci halın kim? nə?

2-ci halın kimin? nəyin?

3-cü halın kimə? nəyə?

4-cü halın kimi? nəyi?

5-ci halın kim ilə? nə ilə?

6-cı halın kimdən? nədən?

7-ci halın isə kimdə? nədə? suallarına cavab verdiyi qeyd edilir.

Daha sonra “sonu səslə ilə qurtaran” sözlərin 2-ci və 4-cü hallarda dəyişməsində müəyyən hərf ixtisarının olduğu göstərilir.

Kitabda “İsim” bölməsinin daxilində 5-6 sətirdən ibarət “İsmi məkan” [Nərimanov: 1899, s.11] adlı yığcam bir mətn də verilmişdir. Mətnin girişində yazılır: “İsim məkan, yer göstərir. İsmi cinsin (ümumi ismin – S.Z.) axırına **-lik** və ya **-lığ** artırmaqla ismi məkan əmələ gəlir. Məsələn: *limun – limunluq, kol – kolluq* [Nərimanov: 1899, s.11].

Bundan əlavə, bəzən məkan bildirmək üçün fars dilindən dilimizə keçən şəkilçilərdən də istifadə edildiyi qeyd olunur.

Kitabda isimlə bağlı verilən bölmələrdən biri də “İsmi-təfsir” (ismin dəyişməsi) adlanır. Bununla bağlı yazılır: “İsmi-cins axırına (cik) və (ciğ) artırmaqla ismi-cins olur, məsələn, saət – saətcik, uşağ – uşağcığ”.

Kitabın beşinci bölməsi “isim-sifət” adlanır [Nərimanov: 1899, səh.13-17].

Mətnin əvvəlində yazılır: “Sifət ismin sifətini göstərir. ”Məs: ağ, qara, qırmızı. Ağ kağız. Qırmızı çit” [Nərimanov: 1899, s.13].

Dərslikdə sifətə bugünkü dərsliklərimizdə verilən tərifə uyğun tərif verilməsə də, dövrünə uyğun, eyni zamanda yığcam bir tərif verilmişdir. Düzdür, bu kitabda sifət bizim bugünkü dərsliklərdə öyrəndiyimiz nitq hissəsi olan “Sifət” kimi aydınlaşdırılmamışdır. Burada təyinlənən, təyini olan isimdən danışarkən həmin ismi təyin edən söz (sifət) haqqında söhbət açılır.

Ərəb dilindən götürülərək dilimizdə termin kimi işlədilən “Mövşuf” termini, əslində, bir neçə mənada (1 təsvir edilmiş, 2 müəyyən bir sifətə malik olan, 3 qrammatikada sifətin yanında olan isim, təyin olunan isim - S.Z.) işlədilmişdir ki sonuncu mənası da bizim yuxarıda qeyd etdiyimiz vəzifəni yerinə yetirir. Kitabda sifət ismin bir göstəricisi kimi, onun yardımcı kimi göstərilir və bununla bağlı yazılır: “Sifət türk dilində mövşufdan əvvəl gəlir, demək olmaz: *ev gözəl, divar ağ* [Nərimanov: 1899, s.13].

Dərsləkdə sifətlər 1) *sifəti-qiyasiyyə* və 2) *sifəti-səməyyə* adı altında iki növə bölünür. *Sifəti-səməyyə* adı altında sadə sifətlər, *sifəti-qiyasiyyə* adı altında düzəltmə sifətlər qruplaşdırılır.

Dərsləkdə *böyük, kiçik, çirkin, gözəl, ağ* kimi sifətlər sifətin “sifəti-səməyyə” növünə aid edilir. Sifəti-qiyasiyyə haqqında danışan müəllif bununla bağlı yazır: “Sifəti-qiyasiyyə bəzi isimlərin axırına bir neçə ədatlar artırmaqla əmələ gəlir. Bir ismi sifət etmək üçün: 1. İsmə axırına (li) artırılır: *dad - dadlı, şirə - şirəli, toz - tozlu*”.

Bunun ardınca eyni formada *-çli, -sız, -ca* şəkilçiləri də ardıcılıqla sadalanır və onlara aid nümunələr göstərilir. Bunlardan əlavə, düzəltmə sifətlərdən danışan müəllif sifətin dərəcələri haqqında danışmasa da, bu gün sifətin çoxaltma dərəcəsinə düzəldən “p” samiti haqqında yazır: “Sifətin təhlilini göstərməkdən ötrü türk dilində sifətin əvvəlki hərfi təkrar olunur və (p) artırılır. Məs.: *qara - qapqara, sarı - sapsarı, qırmızı - qıpqırmızı*”.

Bu izahdan sonra sifətin bugünkü dərsləklərdə çoxaltma dərəcəsinin sintaktik yolla əmələ gəlməsinin eynini təşkil edən *çox, nəhayət* və *ziyadə* sözlərinin işlənmə məqamlarından söhbət açılır və bununla bağlı yazılır: “Sifətə qüvvət vermək halda sifət göstərən kəlmənin qabağına (*çox*), (*nəhayət*), (*ziyadə*) kəlmələri artırılır: *çox gözəl, ziyadə xoşal*”.

Bu dərsləkdə “sifətin dərəcələri” terminindən istifadə edilməsə də, bu qrupa aid edilən sözlərin ifadə etdikləri mənaların, yəni əlamət bildirmə dərəcələrinin birbirindən fərqləndiyi də qeyd edilir. Bu qeydlərdən bəlli olur ki, sifətlərin ifadə etdikləri əlamət və keyfiyyətin qədəri, yəni dərəcəsi bir-birindən fərqlidir. Bununla bağlı yazılır: “Sifətlərə təfəvüt qoyanda sifətin axırına *raqdır* gəlir, məsələn: *böyükraqdır, qırmızıraqdır*”.

Türk (Azərbaycan) dilində sifətin balaca olmağını göstərməkdən ötrü *-ca* artırılır: *qara - qaraca, ağ - ağca, qırmızı - qırmızıca*. Hərgah sifətin axırı *k* (ilə) qurtarsa, *-cik* artırılır. Məs.: *böyük - böyükcik, kiçik - kiçücük*.

Sifət bölməsinin daxilində, eyni zamanda sifətlərin cəmlənməsi məsələsi də qabardılır. Sözlərin cəm şəkilçisi qəbul etməsi, yəni isimlərə xas olan xüsusiyyətin sifətlərə aid edilməsi əlamət bildirən sözlərin isimlərin bir hissəsi kimi verilməsindən asılı olan məsələ kimi aydınlaşdırılır. Sifətlər əlamət və keyfiyyətin adını bildirdiyindən isimlərə aid xüsusiyyətlər olduğu kimi əlamət bildirən sözlərin, yəni sifətlərin də üzərinə köçürülür. Elə buna görə də müəllif yazır: “Sifətlərin cəmi isimlərin cəmi kimi olur; məsələn: *gözəl - gözəllər, ağ - ağlar*. Hərgah mövsuf (sifətin yanında olan, təyin olunan isim - S.Z.) cəm halında olsa, sifət möfrəd olar. Məsələn: *Ağ divarlar, qırmızı əsgərlər*”.

”Sifətlər hallarda isimlər kimi dəyişilir” [Nərimanov: 1899, s.16]. Sifətlərin də isimlər kimi təkdə və cəmdə olması kitabda xüsusi bölmə şəklində qeyd olunur və həm isim, həm də sifətlər ismin hallarına görə dəyişdirilir. Bu kitabda ismin halları xüsusi adlarla deyil, rəqəmlərlə göstərilir. Sifətlərin necə hallandığı aşağıdakı formada misallarla göstərilir:

Tək

1.hal - ağ	dilsiz
2.hal - ağın	dilsizin
3.hal - ağa	dilsizə
4.hal - ağı	dilsizi
5.hal - ağ ilə	dilsiz ilə
6.hal - ağdan	dilsizdən
7.hal - ağda	dilsizdə [Nərimanov: 1899, s.17]

Kitabda isimlərlə sifətlərin ayrılıqda hallanma cədvəli verildikdən sonra, sifətlərlə isimlərin birlikdə, yəni bugünkü baxımdan birinci növ təyini söz birləşməsi şəklində hallanmasına aid nümunələr də verilir və bununla bağlı yazılır: “Hərgah sifət mövsufla bir yerdə olsa, hallarda ancaq mövsuf dəyişilir, sifət əvvəlki halında qalır”.

TƏK

- 1.hal - dərin çay
- 2.hal - dərin çayın
- 3.hal - dərin çaya
- 4.hal - dərin çayı
- 5.hal - dərin çay ilə
- 6.hal - dərin çaydan
- 7.hal - dərin çayda

CƏM

- dərin çaylar
- dərin çayların
- dərin çaylara
- dərin çayları
- dərin çaylar ilə
- dərin çaylardan
- dərin çaylarda

Nəriman Nərimanovun yazdığı “Türk-Azərbaycan dilinin müxtəsər sərf-nəhvi” kitabında sifətlərin hallanmasına aid nümunələrdə isimin hallarının sıralanması qaydası və halların sayı sonralar da müəyyən qədər 1924-cü ildə 6 müəllif tərəfindən hazırlanan “Türkcə sərf-nəhv” dərsliyində saxlanmışdır. Həm Nəriman Nərimanovun, həm də “Sərf komissiyası”nın dərsliyində ismin halları xüsusi adlarla adlandırılır. Hər ikisi “I hal, II hal” və s. kimi qeyd olunur. Görkəmli alim M.Hüseynzadə də 1954-cü ildə nəşr olunan (ADU Nəşriyyatı, 1954) Müasir Azərbaycan dili kitabında “Türkcə sərf-nəhv” kitabı haqqında danışarkən ismin halları barədə yazır: “Fəillərin mənasını tamamlayan hallar 6 yerə bölünür ki, bunlar heç bir adla adlanmır. Yalnız isimlərin qəbul etdikləri şəkilçilər göstərilir”.

XIX əsrin ikinci yarısında Türk-Azərbaycan dilinin qrammatikasına həsr olunmuş bu kitablar XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq nəşr olunan qrammatika kitablarının bunövrəsini təşkil etmiş, bunlara əsaslanaraq yazılan qrammatika kitabları getdikcə təkmilləşdirilmişdir.

Saylar ədədlərin, sifətlər rəng və əlamətlərin adlarını bildirdikləri üçün bu gün ayrı-ayrı nitq hissələri şəklində öyrənilən həmin sözlər uzun müddət ismin bir bölməsi kimi öyrənilmişdir.

Bəhs etdiyimiz bu qrammatika kitabında “İsmi-ədəd”in izahına bir səhifəlik yer verilmiş, ismi-ədədin nədən ibarət olduğu və xüsusiyyətləri aydınlaşdırılmışdır.

Dərsləyin altıncı bölməsi “Zəmir” (əvəzlilik – S.Z.) adlanır [Nərimanov: 1899, s.17-20]. Zəmirin izahı ilə bağlı yazılır: “Zəmir bir isim təkrar olunmasın (dəyə) o ismin yerinə işlənen kəlmələrdir. Zəmir beş qisimdir: 1) Şəxs göstərən zəmirilər; 2) zəmirə-izafi (izafat zəmiriləri); 3) zəmirə-nisbi (nisbi zəmirilər); 4) zəmirə-səfi (dəstə zəmiriləri); 5) zəmirə-işarət (işarə zəmiriləri) [Nərimanov: 1899, s.17, 18, 19].

Dərsləkdə sözlər şəxslərə görə dəyişərkən həmin sözlərin sonuna artırılan şəxs şəkilçiləri (məsələn, *mənim qələm+im alma-m, bizim qələm+imiz, alma-mız, şagird-əm, şagird-ik* sözlərindəki *-əm* və *-ik* şəkilçiləri zəmirə-nisbi adlandırılır. Zəmirə-səfidən bəhs edən müəllif qeyd edir ki, “zəmirə- səfidə kəlmənin axırına ancaq (ki) gəlir: *mənimki, bizimki, səninki, sizinki*”. Müəllif *o* və *bu* əvəzliliklərini “zəmiri-işarət” adlandırır. Məsələn: *o şəhər, bu kitab*.

Bunların ardınca qeyd olunur ki, bütün zəmirilər ümumi qaydaya görə dəyişdirilir.

Kitabın digər bölməsi “feil” adlanır.

Feil haqqında yazılır: “Feil bir işin olduğu və ya olacağını göstərir. Məsələ: Mən oxudum”. “Oxudum” göstərir ki, keçmiş zamanda bir iş olubdur“[Nərimanov 1899, s. 20]. Mətnə qeyd olunur ki, hər bir feilin bir faili (iş görəni, hərəkəti yerinə yetirəni – S.Z.) var. Göstərilir ki, *mən oxudum* cümləsində *oxudum* feil, *mən* isə faildir. Daha sonra yazılır: “Bir feilin failini bilmək üçün o feilin qabağına “kim”, və ya “nə” sualını qoymaq lazımdır. Cansız şeydə “nə”, canlıda “kim” [Nərimanov: 1899, s.20].

Bunun ardınca məsdərin nə olduğu aydınlaşdırılır. Məsdərlə bağlı yazılır: “Məsdər nə zat (kök – S.Z.) bildirir və nə zaman. Məsələ: *gəlmək, getmək, qalmaq*” [Nərimanov: 1899, s.21]. Müəllif məsdərlə feil kökü arasında olan fərqi göstərmək üçün bir neçə feili nümunə göstərərək onları izah edir.

Eyni zamanda feilin zamanları haqqında da məlumat verilir və feilin üç zamanını 1)zamanı-hal (indiki zaman); 2)mazi (keçmiş zaman); 3)müstəqbal (gələcək zaman).

Zamanlardan sonra feilin siğələri (zamanlara görə dəyişən feillərin hər biri – S.Z.) haqqında məlumat verilir və göstərilir ki, “Siğələr türk dilində doqquzdur” [Nərimanov: 1899, s.21].

Kitabda siğələrin adları ayrı-ayrı verilir və izah edilir:

1. Maziye-şühudi (şühudi keçmiş)
2. Maziye-nəqli (nəqli keçmiş)

3. Hale-indiki (indiki zaman)
4. İltizam (bir işin lazım olduğunu göstərən)
5. İstiqbal – bir işin gələcək zamanda olmağını göstərir
6. Müzare – yerinə görə istiqbal, yerinə görə hal mənasını bildirir.
7. Feli-vacibi – bir işin vacib olduğunu göstərir.
8. Əmrə hazır – bir iş etməyə əmr edir, o vaxt ki faəl hazırda ola.
9. Əmri qeyb – bir işi qeybdə olana əmr edir (istəyirmisən?, gələcəkmisən?).

Bundan başqa, türk dilində hekayə feillərinin olduğu da qeyd olunur.

Feillərin isimlər kimi dəyişməsindən bəhs edən müəllif yazır: “Türk dilində feillər də isimlər kimi hallarda dəyişə bilər: *getmək, getməyin, qalmağı, oxumağ* və s. [Nərimanov: 1899, s.27].

Digər bir paragrafda isə məlum və məchul feillər haqda danışılır, feili sifətlərin əmələgəlmə yolları qeyd edilir. Feili sifətin əmələ gəlməsi üçün məsdərlərin sonundan -maq, -mək şəkilçisinin atılması, həmin feil kökünə *-an, -ən* artırılması qeyd olunur.

Dərsliyin sonuncu bölməsi “Ədəvat” adlanır. Ədatlarla bağlı yazılır: “Ədavət o kəlmələrə deyilir ki, başqa kəlmələrə qoşanda mənanı tam edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Ərəb və fars sözləri lüğəti. Bakı, Yazıçı, 1985, 1036 səh.
2. Hikmət İsmayıl, Şaiq Abdulla, Mirqasımzadə Seyid, Axundzadə Cavad, Əfəndizadə Cabbar, Tofiq Mustafa. Türkçə sərf-nəhv. Bakı, Azərneşr 1924, 147 səh.
3. Nərimanov Nəriman “Türk-Azərbaycan dilinin müxtəsər sərf nəvhi”. Bakı, Tipoqrafiya Qubernskaqo Pravleniya, 1899, 47 səh.

Sardar ZEYNAL

NARIMAN NARIMANOV'S TEXTBOOK "A BRIEF GRAMMAR OF THE AZERBAIJANI TURKIC LANGUAGE"

SUMMARY

The book of the Azerbaijani writer, teacher, linguist and politician Nariman Kerbalai Najaf oglu Narimanov "A Brief Grammar of the Azerbaijani Turkic Language", published in 1899, was studied in the article, its significance for its time was clarified, the grammatical concepts reflected in the textbook were studied in comparison with today's textbooks.

Keywords: *grammar, proper noun, common noun, singular, conjugation, numeral, pronoun, particle, symbols (punctuation marks)*

Сардар ЗЕЙНАЛ

**УЧЕБНИК НАРИМАНА НАРИМАНОВА «КРАТКАЯ ГРАММАТИКА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ТЮРКСКОГО ЯЗЫКА»**

РЕЗЮМЕ

В статье исследована книга азербайджанского писателя, педагога, лингвиста и политического деятеля Наримана Кербалаи Наджаф оглу Нариманова «Краткая грамматика азербайджанского тюркского языка», изданная в 1899 году, уяснена ее значимость для своего времени, отраженные в учебнике грамматические понятия изучены в сравнении с сегодняшними учебниками.

Ключевые слова: *грамматика, собственное имя существительное, нарицательное имя существительное, единственное число, спряжение, имя числительное, местоимение, частица, обозначения (знаки препинания)*